

KLEBER MENDONÇA FILHO ÉS AZ ÚJ BRAZIL FILM

Távoli hangok

BARKÓCZI JANKA

A 2010-ES ÉVEKBEN FELTÚNT BRAZIL RENDEZŐK TÁRSADALOMKRITIKÁJUKAT A KORTÁRS MOZIKÖZÖNSÉG VIZUÁLIS NYELVÉN KÉPESEK MEGFOGALMAZNI.

A brazil film legújabb hulláma a 2010-es években bámulatos lendülettel jelent meg a világban, ami felélesztette a nemzeti és globális filmkultúra kapcsolatáról szóló régi vitákat. Az országban színre lépett egy olyan generáció, melynek tagjai a mégoly változékony, különböző politikai rezsimekhez igazodó kulturális irányítás mellett, a Cinema Novo társadalomkritika hagyományát nem feledve, kifejezetten vonzó, kortárs formában mondják el történeteiket. 2019-ben Karim Aïnouz *The Invisible Life of Euridice Gusmão* című drámája nyerte el a cannes-i Un Certain Regard szekció fődíját, a berlini filmfesztivál idei programjában pedig nem kevesebb, mint tizenkilenc teljesen vagy részben brazil produkcióban készült, friss film szerepelt. Az 1960-as években született nemzedék képviselői közül kiemelkedik Kleber Mendonça Filho, aki filmkritikusként kezdte a pályát, majd a kis műfajokon és dokumentumfilmekben át jutott el a világsikerig. A rendező negyvenévesen mutatkozott be *Neighbouring Sounds (Hangok a szomszédból, 2012)* című első nagyjátékfilmjével Rotterdamban, ahol máris kiforrott, összetéveszthetetlenül sajátos hangon szólalt meg. Története jellemzően a kortárs Brazília színes tablói, melyektől nem idegen a mágikus-realizmus és a kegyetlenségből táplálkozó, olykor morbid humor. Filho kifejezetten politikai és kritikus alkotó, aki minden filmjében a brazil társadalom aktuális állapotát monitorozza, és a vörös szőnyegen tett erős gesztusoktól, szókimondó interjúktól sem riad vissza. Legutóbbi filmje, a *Bacurau*, amely a közösséget mozgató, azt összetartó és szétvető erők vizionárius

ábrázolása, egyben az öncélú erőszak ijesztő panorámája is.

Bacurau álmos kis falu a sertão vidékén, azaz Brazília észak-keleti részének vadregényes belső pusztáin. Kitüntetett helye ez a brazil filmtörténetnek, sokszor forogtak itt az 1960-as és 1970-es évek Cinema Novo mozgalmának realista filmjei, de ide tértek vissza később Walter Salles *Központi pályaudvar* (1998) című művének hősei is. A sertão ezekben a történetekben amolyan időn és törvényen kívüli világ, melynek lakói magukra utalva próbálnak túlélni, és ahol a szenvedés ábrázolása olykor némi nosztalgiával vegyül.

Filho filmjében a fiktív Bacurau egyike a környéken található quilomboknak, azoknak a sajátos folklórral bíró, 17. században alapított településeknek, melyek először szökött rabszolgáknak, indiánoknak és marginalizálódott fehéreknek nyújtottak menedéket. Lakói meglehetősen extrém egyéniségek, akik a régi szellemében, külső szemlélő számára riasztóan kaotikus, valójában mégis harmonikus és toleráns közösségben élnek. Egy szép napon azonban amerikai és európai turisták csapata bukkan fel a falu közelében, akikről kiderül, hogy mindannyian a régi fegyverek szerelmesei, és éppen egy FPS videójátékok mintájára szervezett, gyilkos társasutazáson vesznek részt. A terület korrupciós politikai gyakorlatilag kilövési engedélyt adtak a falu lakóira, akiknek a világtól elzárva és elfeledve nem marad más választásuk, mint megvédeni magukat. A látogatók vezetője, a delejes tekintetű Michael (Udo Kier), hidegvérrel adja ki a parancsokat, de hamarosan számára is világossá válik, hogy ezen a pályán nem csak a pontokért játszanak. A

film disztópikus világában elegánsan keverednek a westernek és akciófilmek műfaji jegyei (Michael karakterét egyenesen a *Die Hard* filmek Hans Gruber-figurája inspirálta) a Filho stílusára jellemző mozaikos költőiséggel. Alkotótársa, Juliano Dornelles, korábbi munkáinak látványtervezője volt, megerősítve, hogy a történet látványelemei, a töredékesen bevilanó fantáziaképek, a *Bacurau* különös atmoszféráját megeremtő groteszk részletek itt is fontosak. A 2019-es Cannes-i Filmfesztiválon bemutatott film elnyerte a zsűri díját, azonban brutalitása és az északi féltékéről érkező, gátlástalan fehér vadászok ábrázolása hagyott maga után kérdőjeleket.

Filho egyébként visszatérő vendég Cannes-ban, ahol 2016-ban az *Aquarius* című filmjével versenyzett, sőt mi több, tüntetett az egész stábbal együtt. A vörös szőnyegen felvonuló csapat ekkor angol nyelvű feliratok felmutatásával jelezte, hogy Dilma Rousseff elnök elmozdítását törvénytelennek és a demokrácia megcsúfolásának, a Brazíliában lezajlott hatalomváltást puccsnak tartják. Noha az *Aquarius* még a politikai váltás előtt forgott, sok elemében reflektál a brazil társadalmat sok irányból feszítő erők romboló hatására, különösen az osztályok közötti és etnikai konfliktusokra. A film főhőse Clara az elegáns nyugdíjas zenekritikus, aki évtizedek óta él a recife-i tengerpartra néző, Aquarius nevű társasház egyik kellemes lakásában. Amikor az értékes telken egy agilis építési vállalkozó új, modernebb ingatlant építene, Clara az egyetlen, aki nem engedte kivásárolni magát az otthonából. A büszke asszony foggal-körömmel védi a helyet, vagy még inkább a hozzá kötődő emlékeit, és felveszi a harcot a méltatlan eszközökkel támadó malmutcéggel. Alakját a brazil film nagyműve, a Bacurau excentrikus amazonjának szerepében is feltűnő Sônia Braga formálja meg, akinek ikonikus figurája a hihetetlen terheket viselő, kiszolgáltatottságában is méltóságos nőiség esszenciája. Bár az *Aquarius* története a nehezen boldoguló kisemberről és az erkölcsi iránytű nélkül működő, gátlástalan üzletemberekről közhelyesnek tűnhet, Filho különleges formát talál a drámának azzal, hogy az érzékelés és emlékezés finom szűrőjén keresztül meséli el a történetet. A

laza füzérben előadott, helyzetekből és gesztusokból építkező elbeszélés a köznapi történeteket is érdekessé, jelentőségtelevé avatja. Minden látható dolog kapcsolatban áll valamilyen lát-hatatlannal – elvesztett személyekkel, közös élményekkel, örömteli és fájdalmas pillanatokkal –, a jelen tárgyai a közeli és távoli múlt referenciái. A néző feladata, hogy felfedezze és megértse ezeket a kapcsolatokat, melyek olykor nagyon is nyilvánvalóak, máskor szinte megfogalmazhatatlanul személyesek. A korok közötti hidat a lemezjátszón, az autóban, vagy éppen a retro táncpartin megszólaló, bájos eklektikával összeválogatott zeneszámok teremtik meg, a hídon átmenni azonban Clara és a közönség dolga.

A hangok nem csak az *Aquarius*ban, de Filho debütáló nagyjátékfilmjében is komoly szerepet kapnak. A lelkes kritikákkal fogadott, rendezői névjegyként is értelmezhető *Neighbouring Sounds* szintén Recifében játszódik, azonban a zajok itt kifejezetten a jelenbe, a középosztály zsúfolt városnegyedének egymással párhuzamosan létező otthonaiba horgonyozzák a történetet. A szomszédból átszűrő-

dő moraj, a tévé monoton zsolozsmája, a mosógép berregése, vagy az idegcsillapító kutyaugatás horizontálisan és térben köti össze a pillanatokot, míg az *Aquarius*ban a zeneszámokon keresztül elsősorban az idő hangjai rakódnak egymásra. A *Neighbouring Sounds* valójában egy lakóközösség életének aktuális metszete, ahol a tulajdonosok és a háztartási alkalmazottak végtelennek tűnő, olykor kiéleződő, máskor harmonikus játékot játszanak. A városnegyed kényes társadalmi egyensúlyát egy őrző-védő cég megjelenése borítja fel, melynek különös alkalmazottai új szabályokat hoznak. A film emlékezetes alakjai, a régi világból itt maradt arisztokratikus cukorbáró, a csaholó kutya ellen a legkülönbözőbb praktikákkal küzdő, egyedülálló anya, vagy a mindenhol jelenlevő bejárónők szerény titokzatossága, sokdimenzióssá teszik a közeget. A női figurák itt is, akárcsak Filho többi filmjében, kifejezetten erősek, a patriarchális közösségben újra és újra a férfiakkal egyenrangú szerepet vállalnak.

„A múltból merítenek erőt”
(Kleber Mendonça Filho: Bacurau)

A *Neighbouring Sounds* és az *Aquarius* történetét expresszív, fekete-fehér fényképek sora vezeti fel, Donna

Clara hatalmas polcrendszeret betöltő bakelitgyűjteménye pedig megfogható mementója egy letűnt kultúrának. Bacurau központjában szintén ott áll a helyiek büszkesége, a kis múzeum, amely bizarr összevisszaságban vonultatja fel a település történetének fontos pillanatait és tárgyait. Nem véletlen, hogy a múzeum lesz a véres leszámolás egyik fő helyszíne, a benne látható régi fényképek pedig egyszerre tanúi a múltnak és annak, ami éppen most történik. Az események láncolata fontos, és ahogy a *Neighbouring Sounds* biztonsági őrei, úgy az *Aquarius* Clara-ja és Bacurau lakói is a múltból merítenek erőt a jelen küzdelmeihez. Ez a teljesen meg nem ismerhető, de azért sejthető múlt adja a karakterek és a történetek hajtóerejét, és ha a forgatókönyvek nem is hibátlanok, a könnyed kézzel beléjük szőtt kulturális utalásrendszer szorosan kapcsolódik a brazil társadalom valóságához. Filho legnagyobb erőssége, hogy ebből a valóságból inspirálódik, de nem engedi magát megbéklyózni általa. Filmjeiben összetett, sokszereplős és egységes világokat teremt, ahol a fikciónak a jelennel és a múlttal megkérdőjelezhetetlen és poétikus kapcsolata van. •

